

II. AZ AINUK MUZSIKÁJA

Egy másik jegyzetfüzetben, hasonlóban, mint amelyikbe anyám a *Tűnt Játék Kis Házát* tisztázta, ott egy tintával írt szöveg, apám kézírásával (az *Elveszett mesék* további részei is mind az ő kézírásában maradtak ránk, kivéve a *Gondolin bukása* tisztázatát*): *Átkötés a Tűnt Játék Kis Háza s (a 2. mese), Az ainuk muzsikája* közt címmel. Ez közvetlenül követi Vairë Eriolhoz intézett végszavát (27. o.), és valóban azonnal átvezet *Az ainuk muzsikájához* (mely egy harmadik, az előző kettőhöz tökéletesen hasonló füzetben lelhető). Az *Átkötés s a Muzsika* keletkezési idejére (mely, szerintem, közel azonos lehet) csupán egyetlen adat utal, apám 1964. júliusi levele (*Levelek*, 345. o.), amelyben arról szól, hogy míg Oxfordban időzött, „mint az akkor még el nem készült Szótár szerkesztőségének munkatársa”, e nagy munkálatok árnyékában írt „egy kozmogonikus mítoszt *Az ainuk muzsikája* címmel”. A Nagy Oxford Szótár készítőinek csapatába 1918 novemberében került be, és 1920 tavaszáig folytatta ezt a tevékenységet (*Életrajz*, 95., 98. o.). Ha ő maga jól emlékezett, és semmi sem szól ez ellen, jó két év telt el a *Tűnt Játék Kis Háza* és *Az ainuk muzsikája* közt.

Az *Átkötés* – a két meséé – csupán egyetlen változatban létezik, mert a tintával írt szöveg alól apám kiradírozta az eredeti ceruzairást. Álljon itt az *Átkötés* rövid kommentár kíséretében, mielőtt *Az ainuk muzsikája* következne.

„DE”, MONDTA ERIOL, „számos dolog így is homályban maradt számomra. Csakugyan boldog lennék, ha tudhatnám, kik a valák; ők az istenek?”

„Mondható”, felelte Lindo, „jóllehet az emberek sok furcsa, kancsal mesét mondanak róluk, s ezek messze maradnak az igazságtól, és sok különös névvel is illetik őket, melyeket itt nem hallasz majd”;

.....
* A *Finrod* név az „F” Függelék végén ma már hibás: Eredetileg Finarfín volt Finrod, és Finrod volt Inglor, míg azután *A Gyűrűk Ura* második kiadása meg nem jelent, s a Függelék nem követte a változtatást.

.....
* Ennek a mesének a címe tulajdonképpen *Tuor és Gondolin* száműzöttei, ám apám *Gondolin bukásaként* utalt rá, követtem hát ebben.

de Vairë azt mondta: „Ó, Lindo, ne kezdj bele új mesébe ma este már, közeleg a nyugovás órája, és vendégünk figyelme megfáradhatott. Küldj hát az alvogyertyákért, a vándor pedig további meséket, hogy elméjét gazdagítsa, szívének vágyát csitítsa, holnap fog majd hallani.” Ám Eriolhoz is szólott, ilyesképp: „Ne gondold, hogy holnap mindjárt el kell hagynod házunkat; senki sem tette még azt – mindenki itt maradhat, míg van mese, melyet hallani szíve óhaja még.”

Eriol erre úgy felelt, hogy az ő szívéből, ami azt illeti, elmúlt az útonjárásnak bármi óhaja-vágya pillanatnyilag, s egyéb sem kedves néki, mint hogy hosszasabban vendégeskedhessék ily helyen, mint ez. Erre bejöttek azok, akik az álom gyertyáival járnak, és mindegyikük odalépett valakihez, Eriolt pedig ketten fogták közre, kívén, követné őket. Egyikük volt a kapus, aki kopogtatására ajtót nyitott. Küllemére vén volt ő, fürtjei őszén omoltak, s ez itten a legritkább jelenség; ám társa viharvert arcából élénk kék szempár villogott, csupa derű, alakja karcsú – persze apró –, s meg nem mondta volna senki róla, ötvenéves-e avagy tízezer. Mármost ő volt Ilverin, avagy Kisszív. Hímzett kárpitos folyosón vezették a nagy tölgyfa lépcsőhöz, s ezen követte őket aztán. Fenn színes üveges, tarka lámpák hintették a mennyezetről éles fényüket a padló szőnyegére s a függönyökre.

E keskeny átjárónál vezetői hirtelen elfordultak, még pár sötét fokat tessékelték lefelé, majd kitártak előtte egy ajtót, s meghajoltak. Kisszív ily szóval szólott hozzá: „Jó éjt, szép álmokat – jó szelekről, tengerekről, nagy utakról.” S ezzel otthagyták. Eriol egy kis szobában találta magát, látta is ágyát hamarjában, de oly szép volt, oly finom volt a huzata, ékes az ablakhoz közel a sok puha párna, oly bódító-hízelt ott mindenkinek illata, hogy még a Mesetűz-hasábok jó szagát is feledtette. Sötét fából voltak a bútorok mind, és egy szál nagy gyertya lobogtatta bűvös fényét, ám valahogy ez is csak azt sugallta néki, hogy e világon legjobb az álom, és ehhez a legalkalmasabb hely ez a kis szoba. Elalvás előtt mindazonáltal ablakot nyitott Eriol, szívta a kert tömördek illatát, nézte árnyak játszó hadát, tűnő sokadalmát a fák közt, a hold ezüst fényénél ablaka magasából, a gyepe fölött; s ekkor egy közeli fán megzendült egy csalogány.

Eriol hamar elaludt, álmában zene szól mind finomabban s mind tisztábban, ahogy ilyet eddig sose hallott, s telis-teli volt e muzsika vágyakozással. Ezüsfurulyák, fuvolák szólnak ekképp? Kristály

hangok, mint a gyöngyök, úgy peregtek, aztán már felfűzve lengtek; hold alatt, pázsit felett összhangzatok – s Eriol álmában maga sem tudta, mire vágyódik, csak boldog volt.

Ahogy megébredett, a nap már kelt éppen, s zene nem szól más, csak égen-földön tömördek madár, ezer meg ezer torok dala. A fény sziporkázva beszűrődött az ablakon, és ettől még édesebb volt ennek a szép függönyös szobának az illata. Eriol látta, sok szép ruha várja, elhagyhatta hát mocskos úti göncét, s hogy szépen nekiöltözött, el is indult, s addig járta a házat, folyosóról folyosót s közöcskét sorra, mígnem apró lépcsőhöz érkezett, ezen máris lejutott egy napfényes kis udvarra. Rácskapu nyílt kezétől nyomban, azon át belépett abba a kertbe, melynek gyepágya este az ablaka alatt sötétlett. Sétálgatva szívta a levegő frissét, nézte, hogyan kél a nap a város sok idegenforma tetője felett, s hát akkor mit látott, hogy az öreg kapus ott jön, mogyoróbarkás bokrok közül lép ki. Eriolt észre sem vette, ám ő nyomban ráköszönt a fejét a földnek szegve lépkedő, motyorászó kis öregre, hogy jó reggelt.

Abbamaradt a hadart sutyorgás, helyette a vén kapus így szólott: „Ezer bocsánat, jó uram! Meg se láttam, olyannyira elgyönyörködtem épp a madarak szavában, jóllehet morcos percen kapott itt engem kigyelmed. Mert tessék, egy tarka rigó oly beképzelt zengi dalát, s nekem idegen nyelven! Hát ez már sok, nekem már sok, hú uram, nekem, aki minden madárnak beszédét ismerem. Ingerel engem, uram, no, ez ingerel engem! Szemtelenségéért legszívesebben leküldeném Mandoshoz!” No, ezen már Eriol is nevetett szívből. Hanem Rúmil, a vén kapus így folytatta: „Nem, nem, uram, kívánám ennek, hogy Tevildó Macskaherceg köszörülje csőrén a körmét, már bocsánat. Mert, mint tudja, a noldók lassan vénülnek, de én megöszültem, amíg kitanultam rendre a valák és az eldák minden nyelve-tudományát. Rég Gondolin bukása előtt, jó úr, rabsorom Melko alatt éppen avval könnyítettem, hogy minden szörny és kísértet szavát kitanultam – de még a vadak, négylábúak nyelvét és az egerek-pockok cincogását is! S ha két pohos poszméh döngicsélt egymásnak, azt is tudtam, mi van köztük. Az emberek beszédével is sokat bajlódtam már, ám Melko vigye őket, úgy elkanyarítják s visszaszívják, beszívják-kikanyarítják őket a szót, s ha megtanultad, akkor is bajos dalt vagy mesét csinálni belőle. Ezért, hogy épp szakasztott ma reggel úgy éreztem, mintha a vala Ómar volnék, ki minden

nyelvet kitudott rég, mire aztán *ripiti-tilla-tipirti-parilla*, jön nekem itten egy madár, Melko szemtelenje, s úgy beszél, hogy fejem nem tudom, hol s merre áll – de, jó uram, félek, locsogásom a mesékről s dalokról untatni fogja.”

„Ugyan, ugyan”, Eriol szól mosolyogva, „már hogy volna ellenemre bármi érdekes beszéd, de kérem, egy kis süvölvény szava eny nyire föl ne ingerelje. Ha nem csap be szemem, jó ideje gondo zhatja már e kertet, s tömérdek dalt és hangot ismerhet, legendahősök szí vét vidítót, fel-felderítőt, és akkor itt ez a madár, kinek szavára feje nem tudja, hol áll. Nem azt mondják-e, hogy a madarak szinte min den fészken másképp beszélnek?”

„Igazat szól, pontosan beletalál”, hümmögött Rúmil, „olykor Tol Eressëa minden madara hangja szól itt a kertben.”

„Szívemnek máris nagy öröme”, mondta erre Eriol, „hogy elsajá títhattam ezt az egy szép nyelvet, mit az eldák beszélnek Tol Eressëa szerte – bámulattal hallok most tőled, hogy az eldáknak többféle beszéde van: igaz ez?”

„Igen”, mondotta Rúmil, „mert itt az a nyelv, melyhez a noldók ra gaszkodnak egyre még – és előtte a telerek, a solosimpok, az inwék mind különböztek, de nem nagyon, és most beleolvadtak abba a szi geti tünde nyelvbe, melyet megtanultál. Vannak persze az elveszett rokonok, kik szomorúan vándorolnak a Nagy Földeken, és megle het, igen furcsán beszélnek most már, mert tömérdek idő telt azóta, hogy az a menetelés Kőrből elindult, és ha jól tudom, ez volt a noldók nagy vándorlása a Föld körül, sötét kora az ő rabságuknak, míg övéik egyre Valinorban lakoztak, s ettől vált ketté a nyelv, ami egy volt egykoron. Rokon mindazonáltal, bizonyvást, a gnoma beszéd és az eldák tünd nyelve, ahogy tanítja bölcselmem – de! min denit! Óvlak-intelek, újra. Sose találtam még oly fülre e világon, mely hamar fáradt ne lett volna ily beszéd től. «Nyelvek és beszédek», mondják «sok nekem az ilyenből kettő!» Így mondta egykoron Gongórzó Kisszív: «A gnoma-beszéd nekem elég – mert hát, egyko mám, nem ezt az egyet beszélte-é Eärendel és Tuor és atyám Bron wég (kit tévesen hívtak így: Voronwë)? Ezt, és nem mást.» De a vé gén meg kellett tanulnia a tünd nyelvet, már ha nem akart volna hallgatni örökösen, vagy hogy Mar Vanwa Tyaliévát elhagynia kell jen –, és szíve egyik csapást sem viselte volna el. Egekre! Úgy csacsog most tündül, mint egy inwë úrhölgy, netán Meril-i-Turinqi, a király-

nőnk maga – Manwë óvja. Ám még ez se minden – ott van a titkos nyelvezet, melyen az eldák sok költeményt írtak és bölcs könyvet, meg régi, még régebbi korok törtékeit csakígy, mégse beszélnek. Ezt a nyelvezetet csakis a valák használják a maguk főtanácsában, és a mai eldák közül nem sokan tudják kiolvasni betűit. Sokat megtanultam a nyelvből Kőrbán, egy életöltő betelt azóta, így ismerem, Aulë ke gyéből, következképp sok mindent tudok: tömérdek dolog van, amit tudok.”

„Akkor”, szólott feleletül erre Eriol, „talán elmondhatsz nekem olyasmiket is, miknek tudására igen vágyom, nevezetesen a tegnapi mesék estje óta. Kik a valák – Manwë, Aulë, s mind, kiket emlegetsz –, és el miért jöttetek ti, eldák a kedves-szép honból, Valinorból?”

Elérkeztek most egy zöld fához, fenn járt már a nap, süttött me legen, és a madarak hatalmasan daloltak, s a gyp arannyal volt te lehintve. Akkor Rúmil letelepedett egy faragott kő ülőkére, mohos zöldre, és mondotta: „Igen nagy dolgokat kérdesz te, és az igaz válasz reájuk messze túl lakozik, ódon időknél túlján, hová is ugyan miképp látna el Rúmil, hiába, hogy ő a noldók legöregebbje; és mind a mesemondák a valákról és a tündékről úgy összebogozódtak, hogy követni csak egy szálát bajos, ha a história egészét nem ismered.”

„Mégis”, mondta Eriol, „mondd nekem, Rúmil, könyörgök, tudsz-e valamit a kezdetek kezdetéről, mondd el, ha tudsz bármit, hadd kezdjem érteni végre, mikről is mesélnek itt nekem ezen a szigeten.”

De Rúmil így szól: „Ilúvatar volt a kezdet kezdete, és ezen túlra valák, eldák, emberek semmi tudása nem érhet el.”

„Ki volt Ilúvatar?”, kérdezte Eriol. „Az istenek egyike?”

„Ugyan”, így Rúmil, „nem Isten volt, hanem éppenséggel ő terem tette azokat. Ilúvatar az Örökkön Úr, ki a világ túlján lakozik; aki a világot teremté, de nem a világ, nem is a világból való, csak szere ti a világot.”

„Ezt én sehol másutt nem hallottam még”, mondta Eriol.

„El is hiszem”, adta vissza a szót Rúmil, „mert hogy ezek korai napjai még az embervilágnak, és az ainuk muzsikájáról is kevesen tudnak.”

„Mondd el nekem, Rúmil”, így kérte Eriol, „amit az ainuk mu zsikájáról elmondhatsz, mert vágyom tudni róla.”

Kommentár:

Hogyan függ össze A *Tűnt Játék Kis Háza*
és Az *ainuk muzsikája*

Így esett, hogy az *Ainulindalë* híre először jutott halandó fülébe, vagyis Eriol fülébe, ott Tol Eressëa napsütötte kertjében. S miután Eriol (vagy Ælfwine) maga elmaradt is, Rúmil megmaradt, Tirion nagy nolda bölcse, „aki elsőként alkotott jeleket a beszéd meg a dal lejegyzésére” (*A szilmarilok*, 73. o.), és Az *ainuk muzsikáját* továbbra is neki tulajdonítják, bár azzal, hogy távoli időkbe helyeződik, nagyobb súlyt kap, s messze távolodik Kortirion szószátyár, szeszélyes „filológusától”. Megjegyzendő, hogy Rúmil ebben a változatban Melko idejében élt rabszolga.

A noldák elvándorlása Valinorból szintén itt csendül meg – mert Rúmil szavai („menetelés Kőrből”) erre vonatkoznak, és nem Inwë „hadra vonulására a világra” (23., 34. o.); és elhangzik egy s más a nyelvekről is, meg azokról, akik ezeket beszélték.

Ebben az összekötő szövegrészben Rúmil azt állítja, hogy:

1. a *telerek*, a *solosimpok* és az *inwë*k között a múltban nyelvi különbségek voltak;
2. de ezek a dialektusok mostanra összeolvadtak a „szigeti tünde nyelv”-ben;
3. hogy a *noldók* (gnomák) nyelve szét hullott, mikor a Nagy Földekről távozniuk kellett, azután pedig Melko fogságába kerültek;
4. hogy a *noldók* közül azok, akik most Tol Eressëa lakói, megtanulták a tünde sziget nyelvét; de mások a Nagy Földeken maradtak. (Amikor Rúmil „az elveszett rokonok”-ról szól, „kik szomorúan vándorolnak a Nagy Földeken, és meglehet, igen furcsán beszélnek most már”, úgy fest, a kőri noldák [emigránsok] maradékaira gondol, azokat érti ezen, akik nem mentek Tol Eressëába, mint ő; ez a valószínűbb, s nem nagyon lehet itt a tündékről szó, akik nem mentek Valinorba.)*

Az *Elveszett mesék*ben a később *telerek*nek (*teleri*) nevezett tengeri tündék – a három „törzs” közül a harmadik – neve *solosimp* (*solosimpi*, *solosimpok*), s ez „Partvidéki Furulyások”-at jelent. Magyarázatra szorult itt pár

* Másfelől lehetséges, hogy „az elveszett rokonok” gyakorlatilag azokat a tündéket jelöli, akik elvesztek az Ébredés Vizeitől induló úton (ld. 138–139. o.); vagyis az érdemi jelentés itt: ha a beszédszakadék, amely a noldókét a Valinorban maradt eldákétól elválasztja, oly nagyon mély, hát még mennyivel inkább az lehet azokéval összehasonlítva, akik soha át sem jöttek a tengeren.

dolog. Mert – igen zavaróan – a törzsek közül az első, az, amelyet Inwë király vezetett, a teleri elnevezést kapta (*A szilmarilok*ban ők a vanyák). Kik voltak hát az inwëk? Eriolnak később Meril-i-Turinqi azt mondja (136. o.), a telerek azok voltak, akik inwët követték, „ám az ő rokonsága és származéka az inwëk királyi vérvonala, s innen vagyok én is”. Az inwëk akkor tehát „királyi” klán voltak a *telerek kebelén belül*; ezek szerint a kezdeti koncepció és *A szilmarilok* között a különbségek a következők:

	<i>Elveszett mesék</i>	<i>A szilmarilok</i>
I	telerek (beleértve az inwëket is)	vanyák
II	noldók (gnomák)	noldák
III	solosimpok	telerek

Rúmil összekötő meserészében az „eldák” a jelek szerint különböznek a „gnomáktól” – „rokon mindazonáltal, bizonyvást, a gnoma-beszéd és az eldák tünd nyelv”; és az „eldák” s a „noldók” (noldoli) szembeállítódnak a *Kortirion a fák közt* prózai előhangjában (33. o.). Néhol az „elfin” (tünd) mint nyelv szerepel a „gnoma” ellentétéként, másutt az „eldar” (elda) a megkülönböztető változat. Az *Elveszett mesék* nem hagy kétséget felőle, hogy a gnomák maguk is eldák voltak – például, „a noldók, kik az eldák bölcsei voltak” (72. o.); másrészt viszont azt olvashatjuk, hogy a noldók Valinorból való menekülése után Aulë „továbbra is szerette a kevés ottmaradott, hűséges gnomát, ettől fogva csak úgy nevezte őket: «eldák»” (203. o.). Ez nem oly merő ellentmondás, mint ahogy első pillantásra feltűnhet. Úgy látszik, hogy (egyrészt) az „elda” vagy „tünd” maga azért lett a gnoma ellentéte, mert a gnoma nyelv elkülönült; s míg a gnomák maguk nyilvánvalóan eldák voltak, nyelvük nem volt az. De (másrészt) a gnomák rég elhagyták Kört, és így esett, hogy nem voltak többé „kőri tündék”-nek tekinthetők, így „eldák”-nak sem. Az *eldar* szó (eldák) jelentése így leszűkül, de bármely pillanatban kibővíthető újra, ama régi értelmében, amikor is a noldók (*noldoli*) „eldák” voltak.

Ha ez így igaz, az „eldák” szűkített értelme a Tol Eressëa utáni napok állapotait tükrözi; s való igaz, a következő mesékben, ahol az elbeszélés a noldók lázadása és Valinorból való távozása előtti időkről szól, következetesen „eldák” ők. A lázadás után, a fentebb idézett részben Aulë nem szólíthatná a Valinorban maradt noldókat ily néven – ebből adódik, hogy az eltávozottakat sem nevezhetné úgy, hogy „eldák”.

Ugyanez a kettősség jelentkezik az *elves* (tündék) és az *elfin* (tünd) szóban. Rúmil az eldák nyelvét így jelöli: „tünd” (*elfin*), szemben azzal, hogy „gnoma” (*gnomish*); a *Tinúviel meséje* e szavakkal kezdődik: „ez az én mesém, és ez a gnomák meséje, miért is kérlek, ne traktáld Eriol fülét a te mindenféle tünd neveiddel”, és ugyanitt a „tündék” kiemelten ellentettjei a gnomáknak. Hanem aztán a későbbi mesékben a tünde, az elda és az Eldalië elnevezés váltakozva szerepel, mint a Három Rokon Nép megjelölése (lásd például a valák vitáját a tündék Valinorba szólításáról, 135–139. o.); s végezetül – a jelek szerint – hasonló variációi vannak a „tündér” („fairy”) szónak is: így Tol Eressëa a helynév „tündéri szón”, amelyet „a gnomák úgy hívnak, Dor Faidwen” (19. o.), de – figyeljünk fel rá! – egy gnoma, Gilfanon, ekképp jelölődik: „a tündérek egyik legöregebbike” (202. o.) (a *tündérek* szó itt a „fairies” fordítása).

Rúmil megjegyzéseiből ki fog tűnni, hogy az a mély szakadék, amely ekkor a tündék két ága között húzódik, olyan történelmi alap, ami merőben különbözik a későbbi szakadást okozótól. Itt Rúmil a következőknek tulajdonítja: „a noldók nagy vándorlása a Föld körül... sötét kora az ő rabságuknak, míg övéik egyre Valinorban lakoztak” – a későbbi meghatározás szerint: „a noldák kivonulása”. A *szilmarilok* szerint (ld. elsősorban 133. o., 152. o.): a noldák a valinori nyelvet Középföldén elhagyták (csak maguk közt használták), és elsajátították helyette Beleriandét, a sűrű-tündék *sindarin*ját, akik sosem voltak Valinorban. A quenya és a *sindarin* közös eredetű, különbözőségük a szétválás roppant évszázadainak eredménye. Másrészt, az *Elveszett mesék*ben a noldák Valinor tünde nyelvét viszik még a Nagy Földekre, s azt használják, de ez a nyelv is átalakul itt, jócskán más lesz. Vagyis: az eredeti elképzelés szerint a „második nyelv” levált a „szülőnyelvről”, amikor a gnomák Valinorból a Nagy Földekre mentek; míg a későbbiek szerint a „második nyelv” az „első nyelv”-től nagyjából akkor szakadt el, amikor a tünde-létezés e világon egyáltalán elkezdődött. Mindazonáltal a gnoma a *sindarin*, oly értelemben, hogy a gnoma az a *tényleges nyelv*, mely végül – ahogy a teljes koncepció kialakult – Beleriand sűrű-tündéinek nyelve lett.

Rúmil megjegyzésével kapcsolatban, hogy volt egy titkos nyelv, melyet a valák használtak, s amelyen az eldák egykor verseket és bölcs könyveket írtak, ám ma már kevesen ismerik közülük, lásd a következő jegyzetet, mely az *Elveszett mesék* 30. oldalán már említett kis noteszkönyvében lehető:

Az istenek értették a tündék nyelvét, de nem használták egymás között. A tündék bölcsőbbjei sokat tanultak az istenek nyelvéből, s ez a tudás soká élt mind a telerek, mind a noldók között, ám mikorra Tol Eressëába jöttek, senki nem tudott már ilyesmit, kivéve az inwëket, és mostanra e tudás halott, csak Meril házában él.

Néhány új személy is színre lép ebben a kis részben. Ómar, a vala, „ki minden nyelvet kitudott rég”, nem élte túl az *Elveszett meséket*. Később halunk róla még valamit, de nem elég fontos istenség ő. Tuor és Bronwë az akkor már elkészült *Gondolin bukása* lapjairól „érkezik”; *Bronwë a Voronwë* gnoma formája, s ez ugyanaz a Voronwë, aki Tuorral tartott Vinyamarból Gondolinba a későbbi legendában. Tevildó Macskaherceg Melko démoni szolgája volt, Sauron távoli előfutára; ő a főszereplője Beren és Tinúviel eredeti történetének, mely szintén megíródott már akkor (*Tinúviel meséje*).

Gongörző Kisszív, Bronwë fia itt tünde nevet kap, *Ilverin* lesz, amely az *Elwenildo* név változata.

Az ainuk muzsikája

Az *ainuk muzsikája* sebtén rótt, sokat javított eredeti (ceruzairásos) szövege ma is megvan laza lapokon, annak a jegyzetfüzetnek a borítójában, mely a teljesebb, kidolgozottabb szöveget tartalmazza (már tintával tisztázva). Ez a második variáció híven követi az eredetit, s csak itt-ott tesz hozzá valamit. Az itt közölt szöveg a második változat; ám némelyütt, ahol az eltérés jelentős, jeleztük (véleményem szerint kevés változásnak van érdemleges jelentősége). A jegyzetekben közölt első fogalmazványrészekből kitűnik, hogy a többes szám eredetileg nem *Ainur* volt (az *ainuk* angol eredetije), hanem *Ainu*, valamint hogy *Ilúvatar* kezdetben *Ilu*, bár a vázlatban az *Ilúvatar* szintén felbukkan már.

Mondotta akkor Rúmil:

„Hallj dolgokat most, mik emberek körében sosem hallhatók, és a tündék is ritkán beszélnek róluk; de Manwë Súlimo, tündék ura s embereké, íme, suttogott efféleket az én apám atyai őseinek, idők nagy mélyén.¹ Nos, Ilúvatar magában lakozott. Minden más dolgok előtt ő az ainukat énekelte létre, és nincs nagyobb az ő hatalmuknál és dicsőségüknél, mind az ő teremtményei közül e világon s e világ kívüljén. Ennekutána lakóhelyet teremtett nekik az ürességben, és

lakozott ott velük, tanítván őket mind a dolgok módjaira, és e módok legnagyobbika a zene volt.

Mármost hogy beszélt hozzájuk, javasolt is témát dalra, víg himnuszra valót, felfedvén sokat a nagy s csodás dolgokból, miket maga elméjében és szívében lelt ő, és most kérte, zengenének muzsikát néki, és zeneszerszám ő kezükben árasztana meg ezerszám dicsőséget trónja körül.

Egykoron volt, hogy Ilúvatar felfedte szíve szándékát az ainuknak: históriát bontakoztatva, melynek terjedelme és ereje, hatalma páratlan volt eladdig, s ahogy csak belekezdett mondásába, már oly dicsfényt árasztott, hogy az ainuk szótlán meghajoltak Ilúvatar előtt.

Mondotta pedig ő: »A történet, melyet elétek tártam, és a szépség nagy terepe, melyet leírtam néktek, hol is a történet kibontakozhatna, körvonal, csupán vázlat. De még nem töltöttem ki tömérdek üres részét, sem a fehér foltokon elővirulható ékességről és gazdagságról nem szóltam, az mind reátok vár.

Hő vágyam most, hogy ti erről nagy és fenséges zenét szerezzetek, és hogy (látván, hogy igenis sokra megtanítottalak titeket, és hogy a Titkos Tüzet bennetek meglobbantottam)² gyakoroljátok elméteket és lelketeket, díszítsétek a témát a magatok gondolataival, elképzeléseivel. Magam pedig ülök és fülelek reátok, s boldog leszek, hogy így a Dal szépségéhez véletek is hozzáadhattam.« Így szólt.

Erre a hárfások, a lantosok, a furulyások és fuvolások, az orgonások s csakígy a kórusok, számtalanul, az ainuk tehát mindössességükben nekiláttak, hogy Ilúvatar témáját nagy zenévé tegyék; és zendült s kélt Hang, és áradt, indázott, össze és szét, a harmóniák mennyei dörgedelme a nagy tengerekét is túlharsogta olykor, más-koron fordulva viszont oly suttogó halk lett, hogy annál a szél is jobban hallatszott suhanó danájával. Az ainuk vidékét mind betöltötte ez a zene, meg a visszhangja, és a visszhangok visszhangja olyan volt, mintha új zene sarjadna megint, és nem volt zug, melybe mélyen el ne hatolt volna mindez. Sosem járta át azokat a tereket sem addig, sem azóta ily erőnek telje zene zengés, ekkora bőséggel diadalmas hangfény áradás; bár mondják, ennél is hatalmasabbat szőnek Ilúvatarnek széke előtt az ainuk kórusai csakígy, mint vélők az emberek, a Nagy Vég után, majdan. Akkor jó az, hogy Ilúvatar hatalmas témái a legigazibb hűséggel zendülnek fel; addig az ainuk s az emberek kiismerik szívét és lelkét és legszemélyesebb szándékát.

Ám mostan ott ült Ilúvatar, fülelt – hallva hallott –, s jó darab időn át ez mintha a legjobban is lett volna az ő számára, mert a zenének kevés híja-hibája volt, s ő azt tapasztalhatta: az ainuk, íme, tanulékonyak. Csak ahogy a nagy téma fejlődött, Melko szívébe hívságos vágy szökkent, hogy a maga témáit is beszöve hallja, s ezek igen kevésbé értek fel Ilúvatar nagy dolgaihoz. Mármost Melko az ainuk közt némely végső adományát s bölcs tudományát bírhatta Ilúvatar-nak, épp az ő kegyéből, és gyakorta ment el egymaga sötét helyekre, keresvén a Titkos Tüzet, mely Életet s Valóságot ad (mert igen heves vágy fűtötte, hogy mindezeket ő maga is felidézni); de nem találta, mert lakozik az Ilúvatar-nál, és ezt nem tudta annelőtte.³

Ott mindazonáltal mély töprengésbe merült, okoskodván maga dolgán, s ezt még Ilúvatar-nak sem árulta el. Mind e fontolások s képzelések eredményéből zenéjébe is beleszótt azonban, és nyersesség és hangzavar lett az eredmény! Ez zendült körülte, s akik közelén voltak, némelyek, szintén hitványabb zenét zengettek, és gondolataik bevégzetlenek és tisztázatlanok lettek, míg sokan mások hozzá igazították zenéjüket, feledvén, mi is volt a tiszta őseredet.

Így Melko rút mesterkedése a zene romlására lett, sötétülésére – hiszen a hangok szelleme abból a kinti feketeségből származott, amelyet Ilúvatar még nem bírt áthatni eddig tekintete fényével; s mert titkos gondolatai nem voltak rokonai Ilúvatar szépségének, törtek lettek a harmóniák. Ilúvatar azonban csak ült s figyelt, hallgatta, hogyan komorul el a zene, válik elképzelhetetlen rúttá; akkor szomorúan elmosolyodott, balját fölemelte, és abban a pillanatban, senki sem tudta hogyan s honnét, új téma indult, mind a kattogásban-zörömbölésben, hasonlított is, nem is a kezdeti elsőhöz, de erőben, édességben is meggyarapodott. Ám a Melko-hozta kuszaság és zaj tovább lázadt e csodazene ellen, és a hangok összevisszaságában már nehéz lett volna bármi tiszta dallamívet fölfedezni eztán.

Akkor Ilúvatar fölemelte jobbját, és nem mosolygott többé, hanem sírt; és megszólalt, íme, a harmadik téma, és ez nem hasonlított az előzőekre, a káoszából nőtt ki, míg a végén olyan volt az egész, mintha egyszerre két zene szólna a trónnak lábánál: éspedig a végső-kig különbözve. Az egyik hatalmas volt és mély és gyönyörű, de olt-hatatlan szomorúság hullámozott benne, míg a másik egygyé kavartul immár, de hiába alakult rendszere, harsány volt az, és hívságos hiá-bavaló, kihívóan ripők, és oly diadalittasan rontott az előzőre, mint-

ha meg akarná fojtani, és ha csak közelítette is ez eredményt, úgy csitult magassága-vadsága, s mintha a legyőzendő legyőzhetetlennel került volna különös, meghunyászkodó harmóniába.

S mind e hangos küzdés közepette, ahogy rengtek-reszkettek tőle a csarnokok falai; és remegés futott végig a zugokon is, Ilúvatar hirtelen fölemelte mindkét kezét, és egy mérhetetlen hangzat közepette, mely is magasabb volt, mint a nagy égboltozat; dicsragyogásúbb, mint a nap, áthatóbb, mint Ilúvatar szeme sugara; a zene megroskadt és magába omlott.

Mondotta akkor Ilúvatar: »Hatalmasak az ainuk, és dicsőek, és körükön Melko a leghatalmasabb tudású; de tudja meg, és az ainuk is tudják meg, hogy én vagyok Ilúvatar, azokat a dolgokat, amiket énekeltek és játszottatok, lám azokat is én alkottam, én okoztam, és nem az én örömömre szolgáló mennyek muzsikája az, semmiképp, hanem arra volt, hogy alakot s valóságot nyerjen, ahogy ti, ainuk is, kiket azért alkottam, hogy valóságot megoszthassátok, Ilúvatarét. Lehet, majd ezeket a dolgokat is szeretni fogom, amik dalomból így jönnek, amiképp az ainukat is szeretem, s lehet, még jobban is majd.⁴ Te, Melko, lásd be, nem szólalhat téma, ami nem magából Ilúvatarból fakad végül, sem változtatni zenén nem bírhat senki Ilúvatar ellenében. Aki ilyet kísérel meg, ott áll a végén, hogy megint csak engem segített, hogy még hatalmasabb, még összetettebb és fenségesebb csodát hozzak létre, mert, lám, Melko által a baj és fájdalom úgy áradt szét terveimben, miket felfedtem nektek, mint a tűzláng vagy akár a fekete vizek, és a fényemből végtelenek távolában lappangó sötét gonoszság. S pusztította kínnal és nyomorúsággal a zenét, és zűrzavarossá tette, sötétségbe borította, mocskolta, hogy abból mintha csak torz születhetne már eztán, reménytelenség, halál. De ez általa van csak, nem belőle, nem önerejéből; és látni fogja, és ekképp ti, de mindama lények is, kik most a gonosz átkát nyögik, Melko nyomorítását-fojtogatását, tőle búsak-csüggedettek, leigáztak-megfélemlítettek, mind látják, s belátják s értik, ez is csak az én nagyságomat és dicsőségemet sokszorozta, és az eredeti dallamot tette még értékesebb hangzásúvá. Az Élet élettelibb, a Világ bámulatosabb s csodálatosabb léssen, és Ilúvatar e műveit fogják a legnagyobbak és legszerettebbeknek mondani.«

Akkor az ainuk megriadtak, bár nem értettek mindent, ami elhangzott; és Melkót szégyen öntötte el, ám dühe is e szégyen-tétnek;

hanem Ilúvatar, bámulatuk látván, dicsőséggel felkelt, tovament lakozó helyéről, túl ama tiszta helyekről, melyeket az ainuknak szánt, a sötét helyekre vonult el; s parancsolta az ainuknak is, hogy követnék.

Így, hogy az üresség mélyére értek, hirtelen felülmúlhatatlan szépséget láttak ott, ahol pedig az imént még a semmi volt; ám Ilúvatar így szólott: »Íme, kórusotok, íme, muzsikátok! Ahogy zenéltetek, akaratomat betöltve alakot öltött a muzsika! A világ most bontakozik, története indul, mint témámé kezeteiken. Ki-ki rálelhet az alapszerzeményben, mely enyém, arra a díszre-ékre, toldalékra, amit ő tett hozzá; sőt, maga Melko is fel fogja fedezni azokat a dolgokat, mikről azt hitte, szívéből sarjadtak, s látni fogja, bizony az én elméből vannak azok is, és íme, része az is mind az én dicsőségemnek. Egyetlen dolog van csupán, amit magam tettem hozzá; a tűz, mely Életet és Valóságot ad« és lám, a Titkos Tűz ott égett, lobogott a világ tűzhelyében.

Akkor az ainuk ámulva látták, hogyan gömbölyül bele a világ az ürességbe, s mégis szépen kiválik belőle; és kedvre derültek a fénynek láttán, és úgy találták, fehér is, arany is, és nevettek a gyönyörűségtől a színeket csodálva, s az óceán nagy bömbölésétől vággyal tele lettek. Szívük boldog volt, levegőtől s szelektől, és a dolgoktól mind, melyekből a Föld volt ekképp – íme, vas és kő, ezüst és arany, sok-sok anyag: ám mindezekből is a víz volt az, mit a legtisztábbnak és legjobbknak tartottak, s a legfennebben magasztaltak. Való igaz, a vízben él még az ainuk muzsikájának ekhója, mélyebben, mint bármi más e világi anyagban, és az Emberek Fiainak soka fülel majd, bizony, kielégületlen a tengerhangra, és vágyódik, nem tudja, mire.

Tudd hát, a víz javarészt Ulmo álma és leleménye volt, s maga Ulmo az ainuk egyike, kit Ilúvatar mélyebben kiokított zene dolgában, mint a többit; míg a levegőt, a szeleket s a firmamentum éterét mind Manwë Súlimo alkotta, az ainuk leghatalmasabbja s legnemesebbje. A föld és legtöbb hasznos anyaga Aulë teremtménye, kinek Ilúvatar sok bölcs dolgot tanított, alig kevesebbet, mint Melkónak, ám sok minden nem az ő műve volt.⁵

Mármost Ilúvatar Ulmóhoz szólott ilyképp: »Nem látod-é, Melko mint ontotta a maró hideget nyakló nélkül? De így sem tudta szétdőlni kristályos vizeid szépségét, sem tükrös tavaidét. S még ahol azt hitte is, végképp ura mindeneknek, lám, hó lett abból, és fagy kezdte el csipkéző csudaművét; jég emelt tündöklő kastélyokat.«

Szólott megint Ilúvatar: »Melko lobbantott fékezetlen tüzeket, hevenyészett túlzó heveket, mégsem szítta-szikkasztotta ki vágyadat és tengereid zenéjét. Íme, nézd, magasban mint tornyosul felhőtömeg, csupa ékes forma, szálló gőznek, párának hona, s onnét támad tündök esőzés, vissza a földre, örök körre.«

Mondotta Ulmó: »Igen, a víz most valóban sokkal finomabb, mint legjobb szándékom szerint azelőtt. A hó oly szép, mit képzetem el nem érhetett volna, és ha zene kevés zendül is véle, annál több az esőkkel, szépségesen, szívemhez érőn, hogy boldogság boldogsága, amiért lelhettem eszméjét is csak, s ami a szomorúságát illeti, szomorúbb, mint bármi más. Megyek, íme, megkeresni lég és szél Súlímóját, hogy ő s én játszanánk melódiákat, mik örök időkre szólnak, a te dicsőségedre s örvendezésedre.«

Ulmo és Manwë így keveredett nagy barátságba, szövetségük azóta is tart minden időközön.⁶

Ahogy Ilúvatar szólt Ulmóhoz, az ainuk látták, mint bomlott ki a világ, és hogy a történet, a nagy zenéé, mit Ilúvatar ajánlott nekik, valósággá lett. Ilúvatar beszédének közös emléke, s a zenéről való tudásuk, még ha tökéletlen is, tette, hogy az ainuk ennyit tudnak a jövő hullámlásáról előre, látnak dolgot számtalant, mit más nem láthat: mégis, egy s más azért csak rejtve marad előttük is örökké, előlük is visszairamlik magába.⁷ Bámultak az ainuk; soká, soká, emberjöttig – ki ne tudná, hogy számolatlan korról elébb volt ez, hogysen az eldák keltek volna, dalra letek volna, elsőül, ékük készíthették volna, s Ilúvatar és az ainuk látták volna, mily szépek és kedvesek ők – elégedettség sarjadt-terjedt mindközöttük, úgy elteltek a világnak dicsével, csudákra bámulóztak, elbűvölte őket a történetek történése, a világ szépsége volt a háttér, háttér volt csak történések történetéhez.

Mármint az lett végül, hogy íme, némelyek egyre Ilúvatarral időznek a világ túlján – és ezek többnyire azok, akik nagyra nőttek Ilúvatar tervei és elgondolásai révén, játszván ezek jegyében, és csak azal törődtek, lenne meg minden, ahogy eredezett, s magukét nem akarták ékül-fékül hozzáadni; ám mások, és közülük sokan az ainuk legjelesebbjei, legszebbjei, elhagyták Ilúvatart, hogy a világban lakoznának. Mert mondták ők: »Lenne miénk őrzete mindama tiszta dolgoknak, melyekről álmodoztunk, ahogy belőled lelkedzván

valósággá lettek, s fokozhatatlan szépségűek; és tanítanánk az eldákat és az embereket is, hogyan csodálják, miként használják ezeket, ha eljön az idő, hogy a Földön serényen ez lesz szerte mindenütt, lesz pedig ez a te akaratodból, elébb az eldákkal, azután az emberek atyáinak atyáival.« És Melko úgy tett, mintha vágya, hogy féken tarthassa a zűrzavart, mit a Földre ő hozott volt, de szíve mélyén el akarta ragadni a többi ainuk hatalmát, és háborúságot hozni eldákra s emberekre, mert haragudott, hogy Ilúvatar ilyen nagy ajándékokat szánt ezeknek a fajoknak.⁸

Nos, az eldák és az emberek teljesen Ilúvatarnak terve által születtek, és mivel teljesen nem foghatták fel, Ilúvatar mi okból hívja a létezésbe őket, az ainuk nem mertek zenéjükkel bármit hozzáadni, így ők, az őselgondolás szerinti tiszták, bizvást úgy nevezhetők, hogy Ilúvatar Gyermekai. Ez talán az oka, hogy az ainuk közül, Melko mellett, többen is vágytak rá, hogy tündékkal és emberekkel elegyülne, ha jó szándékkal, ha rosszal; látván azonban, hogy Ilúvatar az eldákat természetre, ha nem is erőre és alakra az ainukhoz hasonlóan formázta, míg az embereknek más, különös adománya adódott, kapcsolatuk nekik maguknak főleg a tündékkal lett.⁹

Ismervén pedig szívóket, Ilúvatar mégis teljesítette az ainuk ily vágyát, s nincs híre annak se, hogy áruulásuk búsította volna. Így léptek e nagyok a világba, s ezek azok, ők, íme, kiket ma úgy hívunk, a valák (vagy *valik*, oly mindegy).¹⁰ Lakoztak ők Valinorban, vagy a mennyek magasán; és némelyök a földön magán, vagy épp a tengernek mélyén. Ott uralkodott Melko tűzön és csikorgó fagyon, végtelen hidegek és zúgó lángkemencék felett; és ami erőszak s véglet, vadság van a világon, vagy végtelen hirtelen s irgalmatlan, mind az ő hatalomköre, igazgatásának tárgya. Ám Ulmo lakozik a Külső Óceánban, ő irányít áradásán és apályán minden tengert, folyók futását igazítja, forrásokat szökni frissíti, tisztítja az esőket és a harmatokat tündökölteti szerte a földön. A tengernek fenekén emlékezik a mély, furcsa zenékre, boldogságukra, mit folyton bánat borongat át meg át: és ebben segítségére van Manwë Súlímó.

A solosimpok, hogy a tündék Kórba jöttek s lakoztak ottan, sokat tanultak, tudtak meg tőle, honnét is az ő furulyaszavuk cifrája-szépe, és vágyuk, hogy mindenkor a partokon lakjanak. Salmar volt vele, és Ossë és Ónen, kiknek ő adta jogul a hullámok és a kisebb vizek ellenőrzését, meg sok mást.

De Aulë Valinorban lakott, és sok mindent teremtett: eszközöket, szerszámokat tervezett, és szövés-fonás ugyanúgy dolga-tiszte lett, mint fémek olvasztása-verése; öröme szolgált a földművelés, a házi gazdálkodás dolga, de az ábécé és a nyelvek gyakorlása-mívelése csakígy, vagy a festés, kárpitozás mind-mind. S a noldók, kik az eldák bölcsei voltak, és egyre újabb tudásra és tudományra vágytak, tőle tanulták mesterségek számolatlan gazdagságát, sok mágiát, dúsan burjánzó titkos tudományt. Az ő okítása nyomán lett az eldák esze-lelke ékes, képzeletük fürgén szökellő, így találtak fel és készítették ékköveket, és ezek nem léteztek az eldáknak előtte, s a drágakövek legékesebbjei az elveszett szilmarilok voltak.

Ám e négy nagy közül is a legnagyobb, leghatalmasabb volt Manwë Súlimo; és lakozott ő Valinorban, és ült dicső elvonultságban csodás trónján, a Taniquetil legmagasabb csúcsának tetején, a világ pereme-tornyán. Sólymok szállongtak örökkön e titkos rejtek száján ki-be, mélyfúró szemük áthatotta a tengertávolt, csakígy a világ legsötétebb szakadékmélyéig elhatolt a hegyek szurdokain. Ezek hordták neki a híreket mindenünnét mindenekről, és alig volt, amit ő meg ne tudott volna – de némely dolgok még az istenek Ura elől is rejtekeztetve maradtak. Vele volt Varda, a Szép, és lett ő hitvese, eképp a Csillagok Királynője, s gyermekeik, Fionwë-Úrion és Erinti, igen szépek. Köröttük lakozik ékes szellemek nagy csapata, és boldogságuk irdatlan; és az emberek Manwët még a hatalmas Ulmónál is jobban szeretik, mert neki sosem szándéka ártalmukra lenni, őket rontani, sem becsületére nem bosszúálló hívsággal kényes, és hatalmára sem vigyáz féltékenyen, mint Vai ősi ura. A telerek, akiket Inwë kormányoz, különösen kedvesek voltak neki, és tőle kapták eképpen a költészetet és a dalt; mert ha Ulmo hatalmában áll a zene és a hangszerek minden hangja, hát Manwë tündököltheti a költészetet és a dalt.

Ím, Manwë Súlimo, zafirba öltözötten, legek és szelek kormányzója, istenek és tündék és emberek ura, s végső nagy védbástyájuk Melko gonoszsága ellen.¹¹

Akkor Rúmil mondotta ismét:

„Halld! nos, távozta után mind emez ainuknak, és hogy vazallusaik is elmentek velök, minden nyugodalmas volt – nagy időkig, melyeket Ilúvatar figyelve figyelt. Akkor hirtelen így szólt: »Lássátok, sze-

retem én a világot, és a világ, íme, csarnoka az eldáknak és az embereknek, kiket szeretek, ott hadd játszanának. Ám ha az eldák jönnek, ők lesznek a legtisztábbak és a legszerelmetesebbek nékem messze mindenek közül; és mélyebbek a tudásban, boldogabbak az embereknél. Hanem az embereknek ajándékot adok én, újat, nagyobbat.« Ezért úgy intézte, hogy az emberek legyenek birtokában innentől egy szabad erénynek, oly erőnek és anyagoknak és esélyeknek, hogy a világot formázhassák, életüket tervezhessék még az eredeti zenén túl is, holott pedig az mértéke mindennek. Tett róla hát, hogy cselekvésök mindenkben oly alakkal s tartalommal formálódjék-töltekezzenek, hogy betöltse a világot vágyuk teljességgel, s vágyukat a világ szintilyesképp.¹² Ímé! még mi eldák is szomorúan tapasztalhattuk, hogy az emberekkel furcsa erő jár, hajlam jóra-rosszra, s hogy a dolgokat istenek s tündérek ellenében igazítsák, kedvük szerint a világot; így hát mondjuk: «Sors nem igazhatja le az Emberek Gyermekeit, de furcsamód vakok ők, holott örömük óriási lehetne.«

Ilúvatar mármost tudta, hogy ha az embereket az ainuk zűrözavarába pottyantja, nem lesznek úgy hangolva sosem ott, hogy a harmónia adományát használják, mely velük jár, hát így mondotta: »Ezeknek is idején érteniök kell, bármit tesznek, még a legrútább munka s tett is az én dicsőségemet gyarapítja, és világom szépségéhez járul hozzá.« De az ainuk azt mondják, hogy az embergondolkodás olykor-olykor bánata még Ilúvatarinak is; minek okán a szabadságnak emez adománya istenek és tündérek irigysége tárgya volt, s bámulták Ilúvatar türelmét annak láttán, hogy visszaélnék vele. E hatalom, amivel Ilúvatar megajándékozta őket, azzal jár, hogy az Emberek Gyermekei csak rövid időn át lakoznak elevenen itt e világban, de nem tűnnek, nem pusztulnak el mégsem örökre, míg az eldák itt élnek mind a Nagy Végig,¹³ hacsak le nem mészároltatnak, vagy bánat nem emészti el őket (mert e két halálnem az, mely várhat rájuk, semmi más fenyegetés), sem a kor nem csorbítja erejüket, kivéve ha tízezer évszázad telik rájuk; és halálukkal gyermekeikben születnek újjá, így számuk nem csökken, nem is növekszik soha. Ám míg az Emberek Fiai a dolgok múltán bizonyossággal csatlakoznak az ainuk Második Muzsikájához, azt, hogy Ilúvatar mit határozott, mi lenne az eldák sorsa e világ végeztén, nem fedte föl még a valák előtt sem, és Melko ki nem deríthette.»